

ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У ФІНАНСУВАННІ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах реформування системи освіти в Україні головна мета державної політики полягає у підвищенні конкурентоспроможності вітчизняної освіти, інтеграції національної системи освіти в єдиний європейський освітній простір. Для її досягнення передбачено вирішити такі основні завдання: створити єдиний освітній простір, удосконалити систему управління освітою; підвищити якість освіти; забезпечити доступність освіти; підвищити ефективність фінансування освіти. Останнє завдання потребує першочергового вирішення зважаючи на те, що до складу основних проблем, які ускладнюють функціонування і розвиток вітчизняної системи освіти, віднесено неефективність її державного фінансування.

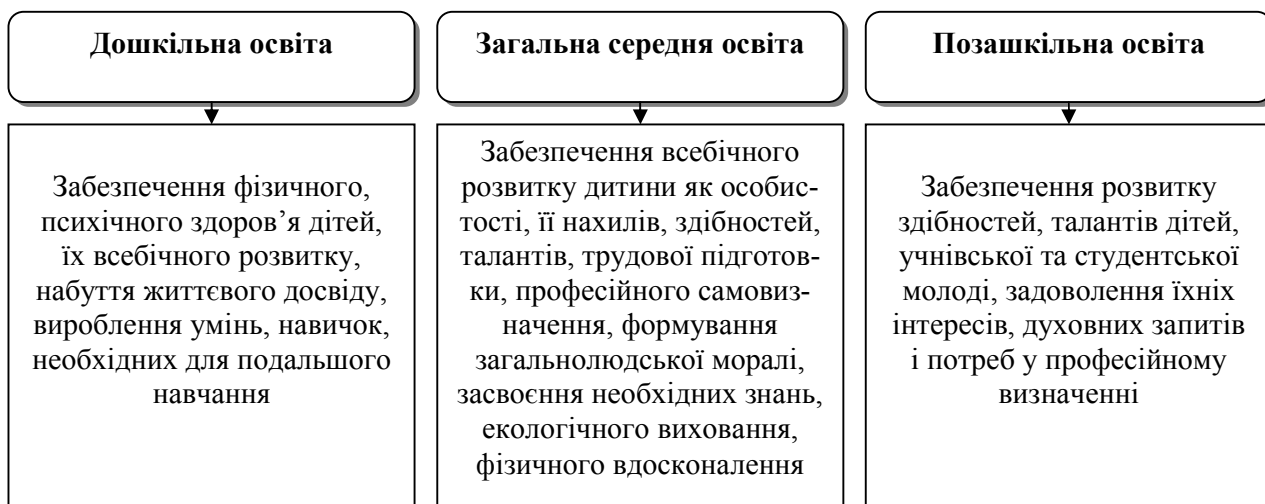
В Указі Президента України “Про затвердження Національної доктрини розвитку освіти” від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 визначено, що освіта – це: 1) основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України; 2) визначальний чинник політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства; 3) засіб відтворення і нарощення інтелектуального, духовного й економічного потенціалу суспільства; 4) стратегічний ресурс поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету та конкурентоспроможності держави на міжнародній арені [10]. Національною доктриною розвитку освіти визначено концептуальні ідеї та погляди на стратегію і основні напрямки розвитку освіти в першій чверті XXI століття.

Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти важливими завданнями державної політики в сфері освіти визнано такі: зарахування фінансування освіти до пріоритетних напрямків видатків бюджетів усіх рівнів; фінансування державою

здобуття дошкільної, повної загальної середньої та професійно-технічної освіти в державних і комунальних навчальних закладах в обсязі, визначеному державними стандартами; виокремлення пріоритетних напрямків фінансування освіти та спрямування фінансових ресурсів на їх реалізацію; забезпечення ефективного використання коштів на функціонування і розвиток системи освіти [10]. Навіть декілька з повного переліку завдань державної політики вказують на масштаби проблем у сфері освіти.

У колі науковців і практиків, серед яких М. Азаров, Ф. Ярошенко, Е. Лібанова, освіту називають “базовою галуззю для переходу до інноваційної моделі розвитку економіки” [1, 61], а також “засобом відтворення і нарощування людського потенціалу, дієвим чинником модернізації економіки” [1, 335]. Натомість, у Законі України “Про освіту” від 23 травня 1991 р. № 1060-ХІІ освіта означена пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного та культурного розвитку суспільства [4]. Процитовані визначення обґрунтовують важливе місце освіти в системі галузей соціальної сфери.

Відповідно до Конституції України державні гарантії у сфері освіти зводяться до того, що держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти; надання державних стипендій та пільг учням і студентам [5, 22]. Кожна з названих складових системи освіти – дошкільна, загальна середня, позашкільна, професійно-технічна, вища та післядипломна освіта, має своє призначення, що в цілому підтверджує важливість повноцінної реалізації державних гарантій (рис. 1).

П р и з н а ч е н н я с и с т е м и о с в і т и

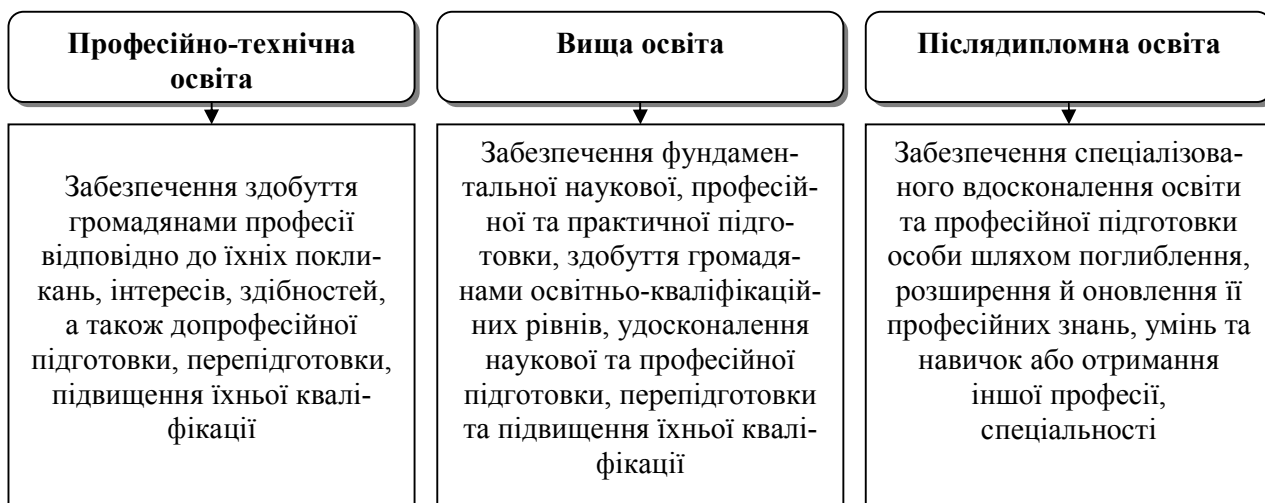

Рис. 1. Призначення системи освіти

Примітка. Побудовано на основі [4].

Головні завдання державної політики в сфері освіти реалізуються через фінансування державних навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти за рахунок коштів відповідних бюджетів, галузей народного господарства, державних підприємств і організацій. Поряд з основними можуть використовуватися додаткові джерела фінансування системи освіти, серед яких: кошти, одержані за навчання, підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів; кошти, які отримані за науково-дослідні роботи та послуги, виконані навчальним закладом на замовлення підприємств, установ, організацій і громадян;

доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання [4]. Визначений у Законі України “Про освіту” склад додаткових джерел фінансування системи освіти доповнюється іншими коштами. За дослідженням Т. Боголіб, достатній обсяг фінансування вищої освіти можна забезпечити через розширення традиційних новими джерелами фінансових ресурсів, серед яких: державні стипендії високообдарованим дітям, стипендії та гранти різних громадських, у тому числі міжнародних фондів та організацій, кредити комерційних банків та інших кредитних установ, а також державні чи муніципальні безвідсоткові кредити на навчання [2, 106–113].

Серед основних джерел державної підтримки функціонування системи освіти доцільно виділити кошти державного та місцевих бюджетів, більше того, щороку це джерело фінансових ресурсів набуває все більшої ваги. Так, у 2002–2009 рр. видатки зведеного бюджету України на освіту з року в рік збільшувалися на 2708,7, 3355,5, 8468,6, 6983,2, 10548,6, 16625,8 і 5814,2 млн. грн. Найбільший темп приросту цього показника впродовж досліджуваного періоду спостерігався в 2004–2005 рр. (видатки зведеного бюджету України на освіту збільшилися на 46,2%). У тому числі, в 2002–2009 рр. видатки державного бюджету на освіту з року в рік збільшувалися на 746,4, 1464,3, 2732,8, 2189,3, 3027,6, 6404,6 і 2371,4 млн. грн., а видатки місцевих бюджетів на освіту – на 1962,3, 1891,2, 5735,8, 2793,9, 7521, 10221,2 і 3442,8 млн. грн. За нашими підрахунками, найбільший темп росту видатків державного бюджету на освіту (142,3%) спостерігався в 2007–2008 рр., а видатків місцевих бюджетів на освіту (151,5%) – в 2004–2005 рр. [9, 58].

Застосування у бюджетному процесі програмно-цільового методу передбачає формування бюджетних програм для встановлення безпосереднього зв'язку між обсягом виділених бюджетних коштів і результатами їх використання. Виконання бюджетної програми фінансується за рахунок коштів загального та спеціального фондів бюджету одного рівня, а термін її реалізації обмежується одним бюджетним періодом. На противагу цьому, на виконання державної цільової програми спрямовуються фінансові ресурси в складі коштів державного та місцевих

бюджетів, позабюджетних фондів, грантів, кредитів тощо, а на її реалізацію може відводитися більше десяти років [3, 14–23]. Отже, через формування та виконання бюджетних і державних цільових програм виявляється державна підтримка функціонування та розвитку системи освіти в Україні.

Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 березня 2002 р. № 379 Державна програма “Вчитель” відноситься до довготривалих, оскільки термін її дії закінчується у 2012 р. Так, названа програма спрямована на вирішення проблем, пов’язаних з підготовкою, професійною діяльністю та післядипломною освітою педагогічних працівників, а також на забезпечення гарантованої державної підтримки у цій сфері. Виконання цієї програми фінансується за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством, у сумах, відповідно, 94075, 47900, 3130 тис. грн. упродовж 2002–2012 рр. [6].

Державну цільову соціальну програму розвитку дошкільної освіти, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 629, заплановано виконати впродовж 2011–2017 рр. за рахунок 2,53 млн. грн. коштів державного бюджету, 5023,1 млн. грн. – місцевих бюджетів та 0,81 млн. грн. – інших джерел. Виконання цієї програми передбачає отримання таких результатів: створення умов для подальшого розвитку дошкільної освіти; розширення мережі дошкільних навчальних закладів різних типів і форм власності; зміцнення матеріально-технічної бази цих закладів; збільшення кількості дітей, які здобули дошкільну освіту, задоволення їхніх освітньо-культурних потреб, а також потреб у самовизначенні та творчій самореалізації тощо [7]. Таким чином, реалізація завдань і заходів названої вище програми має на меті забезпечити виконання державою гарантій щодо доступності та безоплатності здобуття дошкільної освіти в державних і комунальних дошкільних навчальних закладах.

Менш дорожчою порівняно з попередньою є Державна цільова програма розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 рр., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 495, зважаючи на п’ятирічний термін її виконання. Так, запланований обсяг фінансування програми дорівнює 3494,2 млн. грн., у тому числі 594,6 млн. грн. – кошти державного бюджету та

1672,8 млн. грн. – кошти місцевих бюджетів. До важливих результатів виконання цієї програми віднесено такі: забезпечити функціонування системи підготовки робітничих кадрів, орієнтованої на задоволення потреб ринку праці в повному обсязі; модернізувати матеріально-технічну базу державних професійно-технічних навчальних закладів; запровадити новий порядок формування і розміщення державного замовлення на підготовку кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах тощо [8]. У результаті буде досягнуто мети програми, яка зводиться до створення сприятливих умов для якісної підготовки робітничих кадрів, забезпечення рівного доступу до професійно-технічної освіти.

Насамкінець доречно відзначити, що згідно з законодавством у складі джерел фінансування системи освіти в Україні кошти бюджетів займають місце одного з основних. Водночас у колі науковців і практиків окреслена проблема досліджується з таких позицій: фінансування освіти державою залишається основним і пріоритетним джерелом; державний бюджет є основним джерелом фінансування системи вищої освіти; кошти державного та місцевих бюджетів залишаються домінуючим джерелом фінансування освіти в Україні. Таким чином, навіть попри постійну нестачу, як джерело фінансових ресурсів, кошти відповідних бюджетів мають велику вагу в забезпеченні функціонування та розвитку вітчизняної системи освіти.

Список використаних джерел:

- 1) Азаров М. Я. Соціальна спрямованість бюджетної політики / М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, Е. М. Лібанова та ін. – [т. 2]. – К.: НДФІ, 2004. – 376 с.
- 2) Боголіб Т. М. Удосконалення фінансового забезпечення розвитку вищої освіти / Т. М. Боголіб // Фінанси України. – 2005. – № 2. – С. 106–113.
- 3) Єфименко Т. І. Державний фінансовий контроль виконання бюджетних програм / Т. І. Єфименко, І. Б. Стефанюк, Н. І. Рубан та ін. – К.: НДФІ, 2004. – 320 с.
- 4) Закон України “Про освіту” від 23 травня 1991 р. № 1060-ХІІ [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12&p=1212504140163924>. – Назва з екрану.

5) Конституція України (за офіційним тлумаченням Конституційного Суду України) / відп. ред. Чехович С. Б. – К.: Ліра-К, 2006.

6) Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної програми “Вчитель” від 28 березня 2002 р. № 379 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=379-2002-%EF>. – Назва з екрану.

7) Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року” від 13 квітня 2011 р. № 629 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=629-2011-%EF>. – Назва з екрану.

8) Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 рр.” від 13 квітня 2011 р. № 495 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=495-2011-%EF>. – Назва з екрану.

9) Статистичний щорічник України за 2009 рік / Держкомстат України; За ред. О. Г. Осауленка; Відп. за вип. Н. П. Павленко. – К.: ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2010. – 566 с.

10) Указ Президента України “Про затвердження Національної доктрини розвитку освіти” від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/laws/Ukaz_Pr_347.doc. – Назва з екрану.